

Türk Kad

TÜRKİYE'DE JOHN F. KENNEDY SUİKASTININ YANKILARI ve TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİNE ETKİLERİ ¹

Bahar İZMİR ²

ÖZET

20. yüzyılın ortalarından itibaren siyasi konjonktürün de etkisiyle aynı kutupta yer alan Türkiye ve ABD arasındaki ilişkiler hep aynı düzlemde ilerlememiş, farklı değişkenler ilişkilerin seyrini etkilemiştir. Türk-Amerikan ilişkilerindeki kırılma noktalarından biri de John F. Kennedy Dönemi olmuştur. 1961-1963 yılları arasında 35. Amerikan başkanı olarak görev yapan Kennedy, 22 Kasım 1963 tarihinde Texas eyaletinin Dallas şehrinde halkı selamlarken suikasta uğramış ve hayatını kaybetmişti. Bu suikast, Türkiye'de derin bir üzüntüyle karşılanmış ve basında Kennedy suikastına dair pek çok haber ve değerlendirmeye yer verilmiştir. Gazeteler Kennedy'yi adeta yücelten bir tutum ile değerlendirmiştir. John F. Kennedy 22 Kasım 1963'te suikasta uğradığında Türkiye'de bayraklar yarıya indirilmiş, yas ilan edilmiş, Kennedy'ye dair haberler günlerce gazetelerin manşetlerinden inmemiştir. Kennedy'ye yönelik bu olumlu algının sebepleri merak uyandırıcı ve aydınlatılmaya değerdir. Bu çalışmada, Başkan Kennedy'nin basındaki bu olumlu imajının sebepleri ve Kennedy suikastı ile 1964'ten itibaren olumsuz yönde değişmeye başlayan Türk-Amerikan ilişkilerinin seyri arasında bir bağ olup olmadığı ele alınacaktır. Buna ilişkin, Kennedy suikastının Türk kamuoyundaki akislerini dönemin basınında yayınlanan haber ve makaleler üzerinden okumak yerinde olacaktır.

Anahtar Kelimeler: John F. Kennedy, Türk Basını, ABD, Türkiye, Müttefik, Başkan, Türk-Amerikan İlişkileri.

THE ASSASSINATION OF JOHN F. KENNEDY: THE REFLECTIONS IN TURKEY AND ITS EFFECTS ON TURKISH-US RELATIONS

ABSTRACT

Since the middle of the 20th century, relations between Turkey and the United States, which were at the same polarity as the political conjuncture, did not always progress on the same plane, and different variables affected the course of relations. One of the breaking points in Turkish-American relations has been the period of John F. Kennedy who served as the 35th president of the United States from 1961 to 1963. He was assassinated and lost his life while saluting the people of Dallas, Texas on November 22nd, 1963. This assassination was met with deep sorrow in Turkey, and there was a lot of news and evaluations on the Kennedy assassination. The newspapers have assessed Kennedy with an almost uplifting attitude. When John F. Kennedy was assassinated, flags were cut down, mourned and news about Kennedy did not descend from the headlines for days in Turkey. The reasons for this positive outlook for Kennedy are intriguing and illuminating. In this study, the reasons for this positive image of Kennedy and whether there is a link between the assassination of Kennedy and Turkish-American relations that started to change in the negative direction since 1964 will be examined. Regarding this, it would be appropriate to evaluate news and articles published in this period.

Key Words: John F. Kennedy, Turkish Press, USA, Turkey, Ally, President, Turkish-American Relations.

¹ Bu makale, 2015 yılında Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü'nde yazmış olduğum, "Türk-Amerikan İlişkileri Bağlamında Türk Kamuoyunda John F. Kennedy Algısı (1961-1963)" adlı yayınlanmamış yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

² Arş. Gör. (PhD), Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, e posta: bizmir@ankara.edu.tr

Giriş

XX. yüzyıl Amerikan siyasi tarihinin önemli olaylarından biri ABD'nin 35. Başkanı John F. Kennedy suikastıdır. 1961-1963 yılları arasında 35. Amerikan başkanı olarak görev yapan Kennedy, 22 Kasım 1963 tarihinde Texas eyaletinin Dallas şehrinde halkı selamlarken uğradığı suikast sonucu hayatını kaybetti. Suikast, hem Amerika Birleşik Devletleri (ABD) hem de dünya tarihi için bir kırılma olmuştu. Kennedy, Amerikan tarihinde suikasta uğrayan ne ilk ne de son başkandı. Fakat bu suikast tarihin en dikkat çekici ve gizemli suikastlarından biri olarak günümüze değin gizemini korudu. Suikast tüm dünyada geniş bir yankı uyandırdı. Nitekim birçok filme, belgesele ve kitaba konu edilen suikastın üzerindeki sis perdesinin tam olarak kaldırılamaması, onlarca komplo teorisinin de üretilmesini beraberinde getirdi.

Kennedy, suikasta uğramadan önce de gerek özel hayatı, gerekse başkanlığı dönemindeki faaliyetleriyle, bir Amerikan popüler kültür ikonuna dönüşmüştü. Katolik bir ailede, iyi bir eğitimle yetişmiş olan Kennedy daha öğrencilik yıllarında Amerikan basınında konuşulan bir figür haline geldi. Buna, II. Dünya Savaşı yıllarında donanmada gösterdiği başarı ve daha üniversite yıllarında yazdığı kitabın çok satanlar arasına girmesi, önemli bir katkı sağladı. Öncelikle gazeteci olarak göreve başlamış, fakat “olayları yazan değil şekillendiren bir meslek yapmak istediği için” siyasete atılmaya karar vermişti. 1946 yılında Amerikan Kongresi'ne girmeyi başaran Kennedy, 1952 yılında da senatör seçildi. 8 Kasım 1960 tarihinde, yapılacak başkanlık seçiminde Demokratların adayı olduktan sonra, yürüttüğü renkli kampanya sürecinin sonunda 35. Amerikan başkanı seçildi. Seçim kampanyası sırasındaki üslubu, sempatik tavırları ve söylemleriyle öne çıkan Kennedy, başkanlığı döneminde de popüleritesini arttırdı.³ Nitekim Türk basınında hem propaganda sürecinde hem de başkanlığı döneminde, Kennedy'ye yönelik yorum ve değerlendirmelerin genellikle olumlu olduğu görülmektedir. Seçim kampanyası sırasında, Kennedy'nin başkanlığı soğuk savaşın son bulması ve barışın hâkim olması yönünde bir talep olarak da yorumlanırken, başkanlığı döneminde de basında Türkiye'ye yapılan yardımın artacağı ve Türk- Amerikan ilişkilerinin daha da gelişeceği yönünde bir beklenti oluşmuştu. Bu sebeple, Kennedy suikastı Türk kamuoyunda önemli bir yankı uyandırdı.

Bu suikast sadece Amerikan tarihi için değil, aynı zamanda söz konusu dönemde ABD ile sıkı ilişkiler içerisinde olan ülkelerin tarihi için de önemli bir dönüm noktası oldu. Bunların başında da ABD'nin “sadık” bir müttefiki olarak Türkiye gelmekteydi. Kennedy suikastı, Türk kamuoyunda günlerce tartışıldı; üzerine dikkate değer değerlendirmeler yapıldı; Türk devlet yetkilileri Kennedy'nin cenaze törenine katıldı ve Kennedy için Türkiye genelinde yas ilan edildi. Buna ilaveten, Türk yetkililer yayınladıkları mesajlarla Kennedy gibi bir liderin kaybından dolayı duydukları üzüntüyü dile getirdi. Kennedy'ye dair haberler aylarca ve hatta yıllarca gazetelerin manşetlerinden inmedi. Basın, genellikle Kennedy'yi barışçıl, idealist ve “Türk dostu” bir lider olarak tanımlarken adeta yücelten bir tutum ile değerlendirdi. Basında, sık sık Kennedy'nin Türk-Amerikan ittifakına katkıları öne çıkarılırken, suikast Türk-Amerikan ilişkilerinin seyrine olumsuz yönde tesir edebilecek bir gelişme olarak yorumlandı. Dolayısıyla kamuoyunda Kennedy'den sonra şekillenecek ikili ilişkilere yönelik de ciddi bir endişe mevcuttu.

Kennedy'ye yönelik basında ortaya çıkan bu olumlu algının sebepleri merak uyandırıcı ve aydınlatılmaya değerdir. Başkan Kennedy'nin basındaki bu olumlu imajının sebepleri nelerdi? Ve ayrıca bu suikast ile 1964'ten itibaren olumsuz yönde değişmeye başlayan Türk-Amerikan ilişkilerinin seyri arasında bir bağ var mıydı? Yine, basında yer alan haberlerden hareketle, Türk-Amerikan ittifakı Kennedy Dönemi'nde en sorunsuz dönemini mi yaşamıştı? Bu dönemde Türk-Amerikan ilişkilerini sonraki dönemlerde de olumsuz yönde etkileyebilecek olaylar yaşanmasına rağmen, söz konusu dönemde hissedilmemesinde etkili olan unsurlar nelerdi? Bu makalede, yukarıdaki sorulara yanıt aranacaktır. Bu bağlamda, Kennedy suikastının Türk kamuoyundaki akisleri dönemin basınında yayınlanan haber ve makaleler üzerinden yorumlanacak, Türkiye'nin düşünce iklimine nüfuz eden; ideolojileri,

³ Arthur M. Schlesinger Jr, *A Thousand Days: John F. Kennedy in the White House*, Houghton Mifflin Company, New York, 2002, s.6-20.

basını ve Türk-Amerikan ilişkilerine yönelik algıyı etkileyen Soğuk Savaş ortamı da dikkate alınacaktır. Bu dönemde, Soğuk Savaş'ın etkisiyle Amerikan hegemonyası, basını da önemli oranda etkilemişti. Buna ilişkin, merkez medyanın yanı sıra farklı çizgide olan pek çok dergi ve gazete incelenerek bir çıkarıma varılmaya çalışılacaktır.

Soğuk Savaş Dönemi Türk basınının karakteristiği

1- Suikastın Gerçekleşmesi ve Basındaki Akisleri

1961-1963 yılları arasında 35. Amerikan başkanı olarak görev yapan Kennedy, 1964'te yapılacak başkanlık seçimleri için yeniden aday oldu. Seçim kampanyası çerçevesinde 22 Kasım 1963 tarihinde Texas eyaletinin Dallas şehrinde bulunan Kennedy, burada halkı selamlarken suikasta uğradı ve hayatını kaybetti.⁴ Bu beklenmedik olay, ABD ve tüm dünya kamuoyuyla birlikte Türkiye'de de büyük yankı uyandırdı. Türk gazeteleri konuyla yakından ilgilendi ve Kennedy suikastının detaylarını manşetten sayfalarına taşıdı. Gazeteler öncelikle olayın kimler tarafından ve nasıl gerçekleştiğine dair bilgileri ve bu olayla ilgili ortaya atılan söylentileri okurlarına aktardı.⁵

Kennedy suikastını kimlerin gerçekleştirdiği Türk basını tarafından sık sık işlenen bir konu oldu. Kennedy hayatını kaybettikten sonra, bir saat içerisinde Dallas polisi tarafından Lee Harvey Oswald suikast zanlısı olarak tutuklandı.⁶ Başkan Kennedy'yi öldürülmekle itham edilen Oswald, suikasttan iki gün sonra, 24 Kasım'da hapisaneyeye sevk edilirken Jack Ruby adlı kişi tarafından öldürüldü.⁷ Katil zanlısı Oswald'ın 75 polisin koruması altında nasıl olup da öldürülebildiği kafaları karıştırmış ve suikasta dair verilerin karartılmak istendiği şüphesini oluşturmuştu. Üstelik bu şüpheyi güçlendirecek birçok gelişme daha yaşandı. Şöyle ki, Oswald'ın sorgulamasıyla ilgili herhangi bir kayıt tutulmazken, tanıkların ifadeleri göz ardı edildi, hatta tanıkların çoğu ilerleyen yıllarda ilginç şekillerde hayatını kaybetti veya öldürüldü. Buna karşın, suikastı incelemek için kurulan Warren Komisyonu, bu suikastın planlı bir komplo olmadığı sonucuna vardı.⁸ Adı geçen komisyonun raporu kamuoyunu tatmin etmemiş, bilakis suikasta dair gerçeklerin üstünün örtüldüğüne dair bir izlenim oluşmuştu. Bu doğrultuda başkanın niçin öldürüldüğüne dair birçok komplo teorisi ortaya atıldı.

Suikastın sebepleri Türk basını için de merak konusu olmuş ve sık sık bu yönde tahminlere yer verilmişti.⁹ *Akşam* gazetesindeki *Kennedy Niçin Öldürüldü* başlıklı yazısında Vecihi Ünal, Kennedy'nin öldürülmesinin arkasında yatan sebeplerin, tüm dünyayı ve insanlığın kaderini yakından ilgilendirdiği kanaatindeydi.¹⁰ Fakat Türk basınına göre *menfur* suikastın sebebi anlaşılammıştı.¹¹ Kennedy'nin gizli servisler tarafından öldürüldüğü iddialarının¹² yanı sıra bu suikastta bir *Moskova parmağı* olabileceği de basında vurgulanan konular arasındaydı.¹³ Soğuk Savaş ortamı içerisinde, gazetelerde sık sık bu tür değerlendirmelere rastlamak oldukça anlaşılır bir şeydi. Diğer bir iddia ise Oswald'ın Amerikan ajanı olduğu ve Kennedy'nin gizli servisler tarafından öldürülmüş olabileceğiydi.¹⁴

⁴Robert Dallek, *An Unfinished Life John F. Kennedy*, Little Brown and Company, New York 2003, s. 694; Hugh Sidey, *John F. Kennedy, President*, Fawcett Publication, New York 1964, s. 390; Hugh Brogan, *Profiles in Power-Kennedy*, Longman United States, 1996, s. 204; Charles A. Crenshaw, Jens Hansen, J. Gary Shaw, *JFK Conspiracy of Silence*, Penguin Books, London, 1992, s. 7.

⁵“Kennedy Öldürüldü”, *Hürriyet*, 23 Kasım 1963, s. 1; “Kennedy Öldürüldü”, *Akşam*, 23 Kasım 1963, s. 1; “Başkan Kennedy Dün Öldürüldü”, *Son Havadis*, 23 Kasım 1963, s. 1; “Başkan Kennedy Öldürüldü”, *Cumhuriyet*, 23 Kasım 1963, s. 1; “Kennedy Öldürüldü”, *Milliyet*, 23 Kasım 1963, s. 1; “Bütün Dünya Büyük Bir Matem İçinde”, *Vatan*, 23 Kasım 1963, s. 1; “Kennedy'nin Katli”, *Forum*, 1 Aralık 1963, S. 232, s. 4; “Bir Işık Söndü”, *Akis*, 30 Kasım 1963, C. 28, S. 492, s. 5; “Başkan Kennedy Öldürüldü”, *Tercüman*, 23 Kasım 1963, s. 1; “Başkan Kennedy Öldürüldü”, *Yeni İstanbul*, 23 Kasım 1963, s. 1; “Kennedy Öldürüldü”, *Yeni Sabah*, 23 Kasım 1963, s. 1; “Kennedy Dün Gece Öldürüldü”, *Zafer*, 23 Kasım 1963, s. 1; “Amerika Cumhurbaşkanı Öldürüldü Yerine Johnson Cumhurbaşkanı Oldu”, *Vakit*, 1 Aralık 1963, s. 1; “John Fitzgerald Kennedy”, *New York Times*, 23 Kasım 1963, s. 1.

⁶“Suikastın Hikâyesi”, *Akşam*, 24 Kasım 1963, s. 7; “Kennedy'nin Katili Kimdir?”, *Vakit*, 1 Aralık 1963, s. 1,3.

⁷“Kennedy'nin Katili Oswald Vuruldu”, *Zafer*, 25 Kasım 1963, s. 1.

⁸Gerald Posner, *Case Closed- Lee Harvey Oswald and the Assassination of JFK*, Warner Books, London, 1993, s. 473 Warren Komisyonu Kennedy suikastı ile ilgili ayrıntılı raporu için bkz: *Report of the President's Commission on the Assassination of President John F. Kennedy*, United States Government Printing Office, Washington, 1964, s. 1-920; *Investigation of the Assassination of President John F. Kennedy*, US Printing Office, Washington, 1964, C.1-26.

⁹“Suikast Hadisesi Aydınlatılmıyor”, *Son Havadis*, 26 Kasım 1963, s. 1.

¹⁰Vecihi Ünal, “Kennedy Niçin Öldürüldü”, *Akşam*, 27 Kasım 1963, s. 2.

¹¹“Kennedy Suikastındaki Esrar Çözülüyor”, *Son Havadis*, 25 Mart 1964.; “Kennedy'yi Kim Öldürdü”, *Cumhuriyet*, 8 Ocak 1965, s. 3.

¹²“Kennedy'yi Gizli Servis Öldürtmüş”, *Cumhuriyet*, 22 Eylül 1965, s. 3.

¹³“Kennedy'nin Ölümüyle Amerikan-Sovyet Münasebetlerinde Endişe Duyuluyor”, *Vatan*, 24 Kasım 1963, s. 3.

¹⁴“Oswald Bir Amerikan Ajanı İdi”, *Son Havadis*, 26 Mart 1964, s.1.

Yıllar geçmesine rağmen Kennedy suikastı hakkında yapılan haber ve yorumlar aynı şekilde devam edecekti.¹⁵

Kennedy'ye düzenlenen suikastın sebepleri, Amerikan ve Türk kamuoyunun yanı sıra tüm dünyanın gündemini meşgul etmiş, suikast üzerine kitaplar yazılmış,¹⁶ filmler çekilmiş¹⁷ ve çeşitli değerlendirmeler yapılmıştı. Bazı iddialara göre Kennedy, savaş karşıtı söylemleri yüzünden hedef alınmıştı. Ayrıca Kennedy'nin barışa yönelik söylemleri ABD'deki askeri çevreleri ve silah endüstrisinde şok etkisi yaratmıştı. Kennedy'nin SSCB ile barış ve işbirliği sürecine girmesi ve dış politikaya yönelik söylemlerinde barışı vurgulaması da sebep olarak gösterildi.¹⁸ Kennedy suikastına dair yapılan pek çok araştırmaya ve ortaya atılan komplo teorilerine rağmen, suikasta dair kesin bir sonuca ulaşamadı.¹⁹ Fakat artık Kennedy suikastının bir komplo olduğu ve olayın örtbas edildiğine dair güçlü bir kanaat mevcuttur.²⁰

Kennedy'nin ölümü, Amerikan toplumunda şok etkisi yaratmış ve derin bir üzüntüyle karşılanmıştı.²¹ Amerikalı tarihçi Robert Dallek'e göre, Kennedy'nin ölümüne insanlar 1941'de yaşanan Pearl Harbour Saldırısı'ndan bile daha fazla şaşırılmıştı.²² Kennedy'ye dair kitaplar yazan Hugh Sidey'e göre ise genç bir nesil liderini kaybetmiş ve bir dönem kapanmıştı.²³ Dönemin Türk basınında da benzer tespitler mevcuttu. Örneğin, Kennedy'nin öldürülmesinin gerek Amerikalılar gerekse dünya kamuoyu üzerindeki etkilerine değinen *Cumhuriyet* gazetesinden Oğuz Türkkkan, başkanın öldürülmesi ile Amerikan halkının sokaklarda ağladığını, borsanın ve hayatın durma noktasına geldiğini ve ABD'nin yanı sıra tüm dünyanın adeta *beyninden vurulduğunu* ifade ediyordu.²⁴ Basında yer alan haberlere göre, ABD'de ırk ayrımına maruz kalan ve Kennedy sayesinde birçok hak elde eden siyahiler Kennedy'nin ölüm haberini alınca ağlamıştı. Yine, Amerikan aktör Jack Larue, suikast haberini alınca kalp krizi geçirmiş ve hastaneye kaldırılmıştı.²⁵

Kennedy'nin ölümü, ABD'nin yanı sıra bütün dünyada da derin bir etki yarattı.²⁶ Kennedy'nin suikasta uğraması üzerine birçok ülkenin devlet yetkilisi olayı kınayan ve üzüntülerini dile getiren açıklamalar yaptı.²⁷ Kennedy suikastının dünyadaki yankıları Türk basınında da öne çıkarılan konulardan biri oldu.²⁸ İbrahim Saffet Omay, Cumhuriyet Senatosu'nda yaptığı konuşmasında, Kennedy'nin kaybını bütün dünya için *elim* bir hadise olarak değerlendirdi.²⁹ *Vatan*'ın deymiyle *Kennedy'nin feci şekilde öldürülüşü dünyada bir şok tesiri yaratmıştı*.³⁰ Basında, *menfur* suikastının bütün dünya kamuoyunda uyandırdığı

¹⁵“Cinayete Ait Yeni Deliller Ele Geçti”, *Vatan*, 24 Kasım 1963, s. 1; “Kennedy Cinayetinde Yeni Gelişmeler”, *Cumhuriyet*, 28 Şubat 1967, s. 3; “Kennedy'nin Ölümü Konusunda Geniş Bir Tahkikat Açılıyor”, *Zafer*, 28 Kasım 1963 s. 1.

¹⁶ Bu konuda yazılmış bazı kitaplar için bkz: Jeromer Corsi, *Who Really Killed Kennedy*, WND Books, Washington, 2013; Lance Moore, Craig Roberts, *JFK: The Dead Witnesses*, Consolidated Press Printing, 1995; Vincent Bugliosi, *Reclaiming History The Assassination of President John F. Kennedy*, Norton and Company, New York, 2007; Lamar Waldran, *The Hidden History of the JFK Assassination*, Berkeley, 2013; James L. Swanson, *The President Has Been Shot*, Scholastic Press, 2013.

¹⁷Bu filmlerden bazıları için bkz: JFK: The Case For Conspiracy, Parkland, The House of Yes, JFK, Killing Kennedy, The Men Who Killed Kennedy, Grass, Sixties.

¹⁸ Robert Kennedy, *In His Own Words-the Unpublished Recollections of the Kennedy Years*, Bantam Books, New York, 1988, s. 394-405.

¹⁹Dallek, *a.g.e.*, s. 699. Bkz: “J. F. Kennedy Katli Senato'da İncelenecek”, *Son Havadis*, 28 Kasım 1963.

²⁰ Peter Dale Scott, *Deep Politics and the Death of JFK*, University of California Press, Los Angeles, 1993, s. 3-5.

²¹ “Kennedy Was More Than a Politician”, *Washington Post*, 25 Kasım 1963, s. C16-17; “Washington'da İlk Tepkiler”, *Yeni Sabah*, 23 Kasım 1963, s. 5; E. W. Kenworthy, “Johnson Orders Day of Mourning”, *New York Times*, 24 Kasım 1963, s. 1 Ayrıca, William J. Vanden Heuvel'in, Jill Cowan ve Priscilla Wear ile yaptığı sözlü mülakatta Kennedy suikastı ile ilgili ayrıntılar için bkz: *JFKPLM*, Jill Cowan and Priscilla Wear Oral History Interview, JFKOH-JCPW-01, 16 Mart 1965, s. 1-36.

²² Dallek, *a.g.e.*, s. 694-695.

²³ Sidey, *a.g.e.*, s. 390.

²⁴ Oğuz Türkkkan, “Kennedy'nin Vuruluşundan Sonra”, *Cumhuriyet*, 28 Kasım 1963, s. 2.

²⁵“Zenciler Ağladı”, *Hürriyet*, 24 Kasım 1963. ²⁵“Bütün Dünya Matem Tutuyor”, *Akşam*, 24 Kasım 1963, s.1.

²⁶ Many Nations Share America's Grief, *New York Times*, 24 Kasım 1963, s. 1; “Bütün Dünya Matem Tutuyor”, *Akşam*, 24 Kasım 1963, s. 1; “Dünyayı Sarsan Cinayet”, *Hürriyet*, 26 Kasım 1963, s. 8; “Yüzyılın Acı Haberi Dünyaya Nasıl Yayıldı?”, *Vatan*, 23 Kasım 1963, s. 4; “İnsanlığa Karşı Cinayet”, *Tercüman*, 25 Kasım 1963, s. 1; “Amerika, Türkiye ve Bütün Hür Dünya Matem İçinde”, *Yeni İstanbul*, 23 Kasım 1963, s. 1; “Dünyadaki Akisleri”, *Yeni Sabah*, 23 Kasım 1963, s. 1; “Hür Dünyanın Büyük Kaybı”, *Zafer*, 23 Kasım 1963, s. 1; “Day of Tragedy in India”, *New York Times*, 23 Kasım 1963, s. 12

²⁷“Kennedy'nin Ölümü Bütün Dünyayı Sarstı”, *Son Havadis*, 24 Kasım 1963, s.1.

²⁸ Bütün Dünyanın Ağladığı Ölüm”, *Ekspres*, 23 Kasım 1963, s. 1.; “Başkan Kennedy Öldürüldü”, *Yeni İstanbul*, 23 Kasım 1963, s. 1; Hayri Alpar, “İnsanlığın Büyük Kaybı”, *Dünya*, 24 Kasım 1963, s. 1.

²⁹ *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, Dönem:1, C. 16, T. 3, 26 Kasım 1963, s. 84.

³⁰“Bütün Dünya Büyük Bir Matem İçinde”, *Vatan*, 23 Kasım 1963, s. 1.

akislere dikkat çekildi. Pek çok gazetede, Kennedy'nin ölümünün, sadece kendi ülkesi için değil bütün dünya için acı bir kayıp olduğuna dair haberler yer aldı.³¹

Özetle, basında Kennedy suikastının dünyadaki ve Türkiye'deki yankılarına yönelik bu gibi değerlendirmeler günlerce gazetelerin ilk sayfasından verildi. Bu açıdan, basın Kennedy suikastına herhangi bir liderin suikasta uğramasından daha fazla anlam yüklediği açıktır. Bunda, Kennedy'nin sempatik ve karizmatik bir lider portresi çizmesi oldukça etkili olmuştu. Bununla birlikte, hem de Türk-Amerikan ittifakına yönelik olumlu söylemlerinin etkisi olduğu sonucuna varılabilir. Ayrıca Türk basınındaki suikasta dair değerlendirmelerde, Soğuk Savaş Dönemi'nin tesiriyle olayın Sovyetlerle ilişkilendirildiğini görmek mümkündür.

2- Suikastın Türk Kamuoyundaki Etkileri

Kennedy suikastı, Türk kamuoyunda günlerce tartışıldı; üzerine değerlendirmeler yapıldı; devlet yetkilileri Kennedy'nin cenaze törenine katıldı³², Cumhuriyet Senatosu tarafından ABD'ye taziye telgrafı gönderildi.³³ Yine, 25 Kasım günü Kennedy için Türkiye genelinde yas ilan edildi.³⁴ Buna ilaveten, Türk yetkililer yayınladıkları mesajlarla Kennedy gibi bir liderin kaybından dolayı duydukları üzüntüyü dile getirdi. Bu doğrultuda, Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, konuşmasında Kennedy'nin, dünya barışının koruyucusu ve Türk milletinin sağlam bir dostu olduğunu, Türk milletinin kendisini daima hatırlayacağını dile getirdi.³⁵ Meclis Başkanı Enver Aka, Kennedy'nin Türk dostluğunu takdir eden bir konuşma yaparak, samimi bir Türk dostunun kaybının Türk milletini derinden üzdüğünü beyan etti.³⁶ Başbakan İsmet İnönü ise yayınladığı mesajında Kennedy'nin uğradığı suikasta olan tepkisini şu şekilde dile getirdi: *Büyük Amerika milletinin şu anda içinde bulunduğu derin teessürü paylaşıyoruz. Kennedy her zaman büyük devlet Başkanı, dünya sulhunun kudretli savunucusu idi. Milletimiz kendisini sağlam bir dost olarak tanımıştır ve daima sevecektir.*³⁷ Türk yetkililerin bu açıklamaları, Kennedy Dönemi Türk-Amerikan ilişkilerinin seyrine dair ipuçları taşımaktadır.

Gazetelerde, sık sık Kennedy'nin ölümünün Türk halkı tarafından nasıl karşılandığına da yer verildi. Basına göre, halk önce bu habere inanmak istememişti. Amerikan Başkonsolosluğu ve Amerikan Haberleri Merkezinin önünde toplanan insanlar, sürekli olarak haberin doğruluğunu sorgulamış ve bir bilgi almaya çalışmıştı. Yine, Ankara'da Kennedy'nin ölümü derin bir üzüntüyle karşılanmış, bütün tiyatrolar, sinemalar, konserler ve eğlenceler yarıda kesilmişti. Aynı şekilde, basında genel olarak, suikastın Türkiye'de büyük *teessür uyandırdığı*, Türk milletinin *matem içinde* olduğu ve bayrakların yarıya indirildiği vurgulandı. Bunun yanı sıra Kennedy'nin öldürülmesinden sonra Türkiye'de yas ilan edilmiş, radyoda matem programı uygulanmış, eğlence yerleri kapatılmış ve İzmir'de bazı gazeteler siyah baskıyla çıkarılmıştı.³⁸ Basındaki bu değerlendirmelere bakıldığında, Kennedy suikastının Türk milletini derin bir üzüntüye sevk ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Abartılı boyutlara varan bu tepkilerde, Kennedy'nin bir popüler kültür ikonuna dönüşmesinin de rolü olduğu ileri sürülebilir.

³¹ "Ne Ayıp Şey", *Akis*, 30 Kasım 1963, C. 28, S. 492, s. 5; Vecihi Ünal, "Bir Acı Kayıp", *Akşam*, 24 Kasım 1963, s. 2; Sabri Esat Siyavuşgil, "Kennedy'yi Vurdular Ha?", *Yeni Sabah*, 25 Kasım 1963, s. 2; "Kennedy'nin Katli", *Forum*, 1 Aralık 1963, C. 16, S. 232, s. 4.

³² Washington'da yapılacak cenaze törenine Türkiye Cumhuriyeti'ni temsilen Başbakan İsmet İnönü, Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Necdet Çalp ile Washington Büyükelçisi Turgut Menemencioğlu ve Doktor Profesör Zafer Paykoç'tan oluşan bir heyet katılmıştı. Türkiye'yi temsil eden İnönü, ilk defa gittiği ABD'ye bu amaçla gitmekten duyduğu üzüntüyü dile getirdi. Bkz: *BCA*, 30.18.12/ 174.57.15 (Kennedy'nin cenazesine katılacak heyetin bakanlar kurulu kararı ile belirlenmesi); *BCA*, 30. 1/ 8.45.18 (İsmet İnönü'nün Kennedy'nin cenazesine katılması dolayısıyla, Josephine Nycek ismiyle ABD'den Türkiye'ye yollanan teşekkür mektubu); *BCA*, 30. 1/ 8.45.4 (ABD'nin Michigan eyaletindeki bir okulun öğrencileri tarafından İsmet İnönü'ye cenazeye katılmasından dolayı gönderilen teşekkür mektubu); *BCA*, 30.01/ 8.45.2 (ABD'nin Illinois eyaletindeki bir lisenin öğrenci konseyi tarafından İnönü'ye gönderilen teşekkür mektubu).

³³ *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, D. 1, C. 16, T. 3, 26 Kasım 1963, s. 86.

³⁴ "Asrın Olayı: Amerika, Türkiye ve Diğer Ülkelerde 25 Kasım Matem Günü İlan Edildi", *Vatan*, 24 Kasım 1963, s. 1; "Türk Milleti Matem İçinde", *Son Havadis*, 24 Kasım 1963, s. 1,7; "Türkiye'de Matem İlanı", *Cumhuriyet*, 24 Kasım 1963, s. 1; "Matem İlan Edildi", *Milliyet*, 24 Kasım 1963, s. 1; "Türkiye'de Yas", *Yeni Sabah*, 24 Kasım 1963, s. 1.

³⁵ "Gürsel'in Mesajı", *Hürriyet*, 22 Kasım 1963, s. 1; "Gürsel 'Türk Milleti Büyük Acıyı Paylaşıyor' Dedi", *Akşam*, 24 Kasım 1963, s. 1; "Başkan Gürsel'in Mesajı", *Terciman*, 23 Kasım 1963, s. 1; "Gürsel'in Mesajı", *Yeni Sabah*, 23 Kasım 1963, s. 1; "Turk Assails Crime", *New York Times*, 23 Kasım 1963, s. 8.

³⁶ *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, D. 1, C.16, T. 3, 26 Kasım 1963, s. 83.

³⁷ "İnönü'nin Mesajı", *Vatan*, 23 Kasım 1963, s. 6; "Hadise Yurtta Teessür Yarattı", *Yeni Sabah*, 23 Kasım 1963, s. 1.

³⁸ "Ankara'da Teessür", *Yeni İstanbul*, 23 Kasım 1963, s. 1; "Hadise Ankara'da Nasıl Karşılandı", *Zafer*, 23 Kasım 1963, s. 1.

Yukarıda da değinildiği üzere, Türk halkının Kennedy'nin öldürülmesi üzerine derin bir teessür duyduğuna dair birçok haber yapan Türk basını, bu iddiasını ispatlamaya yönelik günlük hayattan çeşitli örneklerle de yer vermektedir. Örneğin, İstanbul Beyazıt'ta apartman sakinlerinin talebi ile apartmana Kennedy ismi verilmişti.³⁹ Kennedy'nin Türkiye'de ne kadar sevildiğinin bir göstergesi de İzmir ve İstanbul'a heykelinin dikilmesi olmuştur.⁴⁰ Yine Eskişehir'de oturan Müjgân adlı felçli, küçük bir kız, Kennedy'nin kendisine yardım vaat ettiğini fakat sonra kendisini unuttuğunu ve çok üzgün olduğunu dile getirmişti.⁴¹ Bunun gibi olaylar, basında sık sık yer bulabilmekteydi. Buradan hareketle, Kennedy gibi bir "başkan" imajının başka hiçbir Amerikan başkanı döneminde tezahür etmediği rahatlıkla söylenebilir. Kennedy'ye yönelik bu "abartılı" sayılabilecek algı, onun kişisel özellikleri ve sempatik tavırlarının yanı sıra ABD'nin dış politikada oluşturmak istediği "olumlu" lider imajı ile yakından ilişkilidir.

3- Kennedy Suikastına Yönelik Basındaki Değerlendirmeler

Kennedy suikastı Türk basınında büyük bir teessür ile karşılanmış, suikastı kınayan haber ve değerlendirmelere sık sık yer verilmişti.⁴² Suikast basında, insanlığa karşı işlenmiş bir cinayet ve "dehşet verici bir hadise" olarak değerlendirildi.⁴³ Basında vurgulanan bir diğer husus ise Kennedy suikastı ile dünya barışının hedef alındığı iddiasıydı. Bu da yine Soğuk Savaş'ta şekillenen Amerikan etkisi ve antikomünizm ile yakından ilişkilidir. Örneğin, *Cumhuriyet* gazetesi yazarı İsmet Giritli, Kennedy'nin kaybının *dünyada barış ve ilerleme ülküsü bakımından telafisi imkânsız bir boşluk meydana getirdiğini* ve onun Türk milleti tarafından *dünya barışının azimli savaşçısı* olarak daima anılacağını ifade etmekteydi.⁴⁴ Benzer şekilde, *Yeni İstanbul* gazetesinde kaleme aldığı yazısında Tarık Buğra, Kennedy'nin adeta *bir bayrak yırtma, bir kitap yakma* gibi aleni ve korkunç bir şekilde öldürüldüğüne yer verdi.⁴⁵ Cavit Yamaç ise *Zafer* gazetesinde kaleme aldığı yazısında, Kennedy gibi bir liderin öldürülmesinden dolayı *insanlığından utandığını* dile getirmekteydi.⁴⁶ Bu bağlamda yapılan değerlendirmeler, basının Kennedy'ye dair duygusal bir yaklaşım içerisinde olduğunu açıkça göstermektedir. Bu da bize, Türk basınının dış politikada uluslararası alanda güç ilişkileri açısından objektif olarak belirlenen ulusal çıkarları gözetmekten uzak bir noktada olduğuna dair fikir vermektedir. Bu durumun, uluslararası ilişkilerde dış politika ilkelerini şekillendiren realist kuramla çeliştiği söylenebilir.

Türk basınında, suikast olayında Kennedy'den ziyade onun idealleri ve politikalarının hedef alındığı yönünde değerlendirmeler yapılmıştı.⁴⁷ Nitekim *Yeni İstanbul* gazetesi yazarı Gökhan Evliyaoğlu, Kennedy'nin, dünya politikasında *çığır açan*, tüm dünya tarafından takdir edilen, dinamik ve idealist bir başkan olmasından dolayı öldürülmüş olabileceği kanaatindeydi.⁴⁸ Aynı şekilde, *Vatan* gazetesinden Naim Tiralı'ye göre öldürülmek istenen Kennedy'den ziyade özgür düşünce idi.⁴⁹ Genel olarak basında, Kennedy'nin, ölümünden

³⁹ "Apartmana Kennedy İsmi Verildi", *Son Havadis*, 7 Şubat 1964, s. 1

⁴⁰ "İzmir'de Kennedy'nin Büstü Dikiliyor", *Milliyet*, 13 Ağustos 1965, s.3. İstanbul milletvekili Özel Şahingiray, Cumhuriyet Senatosu'nda yaptığı konuşmasında suikasta uğrayan Kennedy'nin insanlığa yaptığı büyük hizmetleri ve Türk-Amerikan ilişkilerine olan katkılarında dolayı İstanbul'a bir bronz heykelinin dikilmesini talep etti. Bkz: *Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, D. 1, C. 16, T. 3, 26 Kasım 1963, 3 Aralık 1963, s. 107.

⁴¹ "Eskişehirli Küçük Müjgân 'Kennedy Beni Unuttu' Diyor", *Akşam*, 5 Aralık 1963, s. 1.

⁴² "Türkiye'de Büyük Teessür", *Milliyet*, 23 Kasım 1963, s. 1; "Hadise Yurtta Teessür Yarattı", *Yeni Sabah*, 23 Kasım 1963, s. 1; "Gürsel ve İnönü Teessürlerini Belirttiler", *Akşam*, 23 Kasım 1963, s. 1; Nuyan Yiğit, "Dünya Büyük Devlet Adamlarından Birini Kaybetti", *Hürriyet*, 22 Kasım 1963, s. 1,7; "Yüzyılın Acı Haberi Dünyaya Nasıl Yayıldı?", *Vatan*, 23 Kasım 1963, s. 4; "İnsanlığa Karşı Cinayet", *Tercüman*, 25 Kasım 1963, s. 1; "Hür Dünyanın Büyük Kaybı", *Zafer*, 23 Kasım 1963, s. 1.

⁴³ Mehmet Reşat, "Kennedy'nin Ardından", *Vatan*, 23 Kasım 1963, s. 1,5; Kadircan Kafılı, "İnsanlığa Karşı Cinayet", *Tercüman*, 25 Kasım 1963, s. 2.

⁴⁴ İsmet Giritli, "ABD Cumhurbaşkanlığı", *Cumhuriyet*, 24 Kasım 1963, s. 2.

⁴⁵ Tarık Buğra, "Bir Bayrak Yırtar Gibi Kennedy Öldürüldü", *Yeni İstanbul*, 24 Kasım 1963, s. 2.

⁴⁶ Cavit Yamaç, "İnsanlığımdan Utanıyorum", *Zafer*, 23 Kasım 1963, s. 1.

⁴⁷ "Başkana Sıkılan Kurşun İdeale Sıkılan Kurşundu", *Milliyet*, 1 Ocak 1964, s. 14; *Hayat*, 28 Kasım 1963, s.1.

⁴⁸ Gökhan Evliyaoğlu, "Sezar'dan Kennedy'ye Kadar", *Yeni İstanbul*, 24 Kasım 1963, s. 1.

⁴⁹ Orhan Türel, "Amerika'ya Değil Dünyaya Lazımdır", *Milliyet*, 23 Kasım 1963, s. 1.

sonra da fikirleri ile anılacağı ve bir sembol haline geldiğine vurgu yapıldı.⁵⁰ Bu örnekler, basının Kennedy'ye ve politikalarına atfettiği önemi açıkta ortaya koymaktadır.

Türk basınındaki Kennedy ile ilgili haber ve değerlendirmelerde, Türk milletinin Kennedy'ye karşı duyduğu sevgi ve takdir hislerine sık sık vurgu yapıldı.⁵¹ Örneğin, *Milliyet* gazetesinden Togay Bayatlı, Kennedy'nin Türk milleti için bir "ağabey" gibi olduğunu ifade ediyordu.⁵² CHP'nin yayın organı *Ulus* gazetesinin başyazarı Ahmet Şükrü Esmer, Kennedy'nin ABD'nin en sevilen ve sayılan başkanı olduğunu ve soğuk savaşın hafifletilmesinde önemli rol üstlendiğini iddia ediyordu.⁵³ *Vatan* gazetesinden Naim Tiralı, Kennedy suikastı ile herkesin bir yakını ölmüş gibi *sarsıldığını* iddia etmekteydi.⁵⁴ Basında genel olarak, Kennedy'nin daima Türkiye'nin çıkarlarını gözetken bir tutum ile hareket ettiği, Türk milletine karşı yakın bir ilgi duyduğu ve bu sebeple Türk milletinin onu daima hatırlayacağı dile getirildi.⁵⁵ *Tercüman* gazetesinden Ahmet Kabaklı ise Türk milletinin Kennedy'ye olan bu sevgisini ve ölümü karşısındaki derin üzüntüsünü şu şekilde aktarıyordu: *...Amerika'dan sonra belki dünyanın hiçbir ülkesinde Kennedy'nin yası Türkiye'deki kadar samimi, gönülden ve yaygın olmayacaktır. Çünkü şarklılar ve hele Türkler, sevdiğini çok seven, içli, coşkunun adamlardır...*⁵⁶ Bu öznel ifadelerde de görüldüğü üzere, basında Kennedy'ye yönelik ciddi bir sempati olduğu rahatlıkla ileri sürülebilir.

Basında, sık sık Kennedy'nin dış politikadaki uygulamalarına ve başarılarına yer verildi.⁵⁷ Basına göre, Küba Krizi'nde⁵⁸ Türkiye tehlikeye atılsa da Kennedy iyi bir dış politika izlemişti. Bu bağlamda, Kennedy Dönemi'nde SSCB ile ilişkiler bir rayına girmiş, nükleer silahlanmaya sınırlamalar getirilmiş ve gelişmemiş ülkelere yönelik farklı bir dış politika uygulanmıştı. Bunun yanı sıra, 1037 gün gibi kısa bir sürede Kennedy, önemli başarılarla imza atmış; ABD'nin yanı sıra Barış Gönüllüleri gibi projelerle Türkiye gibi ülkelerin kalkınmasına *öncülük etmişti*. Kennedy, politikaları ile ABD ve dünyada insanlara umut aşılamış ve bu sebeple insanlarda dünyada barışın hüküm süreceği ve savaşların bir son bulacağı yönünde bir kanaat oluşturmuştu.⁵⁹ Benzer şekilde, *Cumhuriyet* gazetesi yazarı Burhan Felek, Türkiye'nin Küba Krizi ile maruz kaldığı tehlikeye rağmen Kennedy'nin krizi yönetmedeki başarısını öne çıkaran bir yazı kaleme aldı.⁶⁰ *Zafer* gazetesinden Füzuran Tekil ise Kennedy'nin Türkiye'ye yaptığı ekonomik yardımlara dikkat çekti.⁶¹ Yine, *Forum* dergisinden Şerif Mardin ise *Kennedy ve Amerikan Düşünce Devrimi* başlıklı yazısında, gelişmemiş ülkeler başta olmak üzere dünyadaki çoğu ülkenin Kennedy'nin siyasetine karşı takdir duymaya başladığını, bu durumun Kennedy'nin vizyonunun ve politikalarının bir sonucu olduğunu ifade etti.⁶² *Tercüman* gazetesinden Reşit Aşçıoğlu'nun *Kennedy ve Aydınlık* başlıklı makalesinde, Kennedy'nin Amerikan toplumunu ve ideallerini ileriye taşıdığını dile getirmekteydi.⁶³ Bütün bu değerlendirmelerden hareketle, Türk basınındaki Kennedy'ye yönelik bu olumlu algının sadece onun ABD başkanı olmasından ileri gelmediği;

⁵⁰ Sami Kohen, "Muhafazakâr Fakat Kennedy'nin İzinde", *Milliyet*, 29 Kasım 1963, s. 3; "Geleceğin Adamı John F. Kennedy", *Forum*, 1 Aralık 1963, C. 16, S. 232, s. 3; "Kennedy Kendini İnsanlığa ve Dünya Sulhuna Adamıştı", *Yeni İstanbul*, 25 Kasım 1963, s. 1; Füzuran Tekil, "Büyük Adamın Büyük Hatırası", *Zafer*, 24 Kasım 1963, s. 1.

⁵¹ Orhan Türel, "Amerika'ya Değil Dünyaya Lazımdı", *Milliyet*, 23 Kasım 1963, s. 1; İlhan Selçuk, "Çok Yazık", *Cumhuriyet*, 24 Kasım 1963, s. 2.

⁵² Togay Bayatlı, "Sanki Bir Ağabeydi", *Milliyet*, 23 Kasım 1963, s. 1.

⁵³ Ahmet Şükrü Esmer, "Kennedy'yi Kim Öldürdü", *Ulus*, 4 Aralık 1963, s. 1.

⁵⁴ Naim Tiralı, "Kennedy'den Sonrası", *Vatan*, 1 Aralık 1963, s. 1.

⁵⁵ Füzuran Tekil, "Büyük Adamın Büyük Hatırası", *Zafer*, 24 Kasım 1963, s. 1.

⁵⁶ Ahmet Kabaklı, "Kennedy", *Tercüman*, 25 Kasım 1963, s. 1.

⁵⁷ *Past and Present- World Leaders, John F. Kennedy*, Chelsea House Publishers New York, t.y, s. 105-106; Max Frankel, "Foreign Policy Role", *New York Times*, 23 Kasım 1963, s. 6.

⁵⁸ Küba Krizi, ABD'nin Türkiye'ye yerleştirdiği füzelerle karşılık, 22 Ekim 1962 tarihinde SSCB'nin de Küba'ya nükleer başlıklı füzeler yerleştirmesi sonucunda ortaya çıktı. Söz konusu kriz, Soğuk Savaş Dönemi'nde her iki bloğun başat gücünü ilk kez ciddi manada karşı karşıya getirmekle birlikte dünyayı da on üç gün boyunca nükleer bir savaş tehdidi ile karşı karşıya bıraktı. Krizin aktörleri ABD ve SSCB olsa da Türkiye de bu krizden ziyadesiyle etkilendi. Zira ABD'nin, Sovyetlerin Küba'daki füzelerini kaldırması karşılığında Türkiye'de konuşlandırılan Jüpiter füzelerini Ekim 1962'de kaldırmayı kabul etmesi, Türkiye'yi nükleer bir savaş tehdidi ile karşı karşıya bıraktı. ABD ve SSCB arasında yapılan Küba'ya karşılık Türkiye pazarlığı kamuoyundan gizlendi. Gerek pazarlığın gizlenmesi gerekse söz konusu dönemde ABD'ye duyulan "güven" nedeniyle, bu kriz Türk kamuoyunda çok fazla hissedilmedi. Bkz: G. Blind, David A. Welch, *On the Brink, Americans and Soviets Reexamine the Cuban Missile Crisis*, Hilland Wang, New York, 1989.

⁵⁹ "Dünyanın En Büyük Adamı", *Tercüman*, 25 Kasım 1963, s. 1; *Hayat*, 28 Kasım 1963, s.1-5.

⁶⁰ Burhan Felek, "Yazık Oldu Adama", *Cumhuriyet*, 26 Kasım 1963, s. 2.

⁶¹ Füzuran Tekil, "Büyük Adamın Büyük Hatırası", *Zafer*, 24 Kasım 1963, s. 1.

⁶² Şerif Mardin, "Kennedy ve Amerikan Düşünce Devrimi", *Forum*, C. 16, S. 232, s. 11.

⁶³ Ferit Aşçıoğlu, "Kennedy ve Aydınlık", *Tercüman*, 26 Kasım 1963, s. 1.

bu algının, onun dünya barışına gerçekten hizmet edebileceğine olan inancın da bir göstergesi olduğu ileri sürülebilir.

Türk basını, Kennedy'nin lider ruhlu, dinamik, çalışkan ve idealist olması gibi özelliklerini de sık sık gündeme getirdi.⁶⁴ Gazetelerde, Kennedy'nin liderlik özelliğine ve bu özelliğinin Batı dünyasını birleştirici niteliğine dikkat çekildi.⁶⁵ Örneğin, *Milliyet* gazetesinden Nuri Eren ise Kennedy'nin Amerikan ve dünya siyasetine katkılarını vurgu yaptı.⁶⁶ *Yeni İstanbul* gazetesinden Tarık Buğra ise Kennedy'nin hürriyet, barış ve kardeşlik içinde yaşama gayretine karşı yapılan bu saldırı ile dünyanın medenileşme yolunda sınıfta kaldığını iddia etti.⁶⁷ Yine, *Vatan* gazetesinden Mehmet Reşat, Kennedy'nin politikalarıyla dünyaya yeni bir yön verdiğini ve *çığır açtığını* dile getirdi.⁶⁸ Basında yer alan bu abartılı boyutlara varan değerlendirmeler, suikasta kurban giden başkanın Türk kamuoyundaki olumlu imajının bir tezahürü olarak yorumlanabilir.

Türk basınında Kennedy'nin barışa yönelik katkılarına sık sık yer verildiği görülmektedir.⁶⁹ Örneğin, *Hürriyet*'e göre Kennedy'yi *hür dünyanın ve barışın savunucusu* idi, bu nedenle, barışçıl bir dış politika yürüten Kennedy'yi *dünya çok arayacaktı*.⁷⁰ Neredeyse tüm gazetelerde, benzeri bir şekilde Kennedy'nin öldürülmesiyle *insanlık ve barış idealinin* büyük bir kayba uğradığı şeklinde değerlendirmelere yer verildi.⁷¹ Aynı şekilde, *Forum* dergisindeki *Geleceğin Adamı* başlıklı bir haberde, Kennedy'nin barış uğruna sarf ettiği çabalarının ve fikirlerinin kendisinden sonraki nesillere bir *meşale olacağı* öne sürüldü.⁷² *Yeni Sabah* gazetesi yazarı Sabri Esat Siyavuşgil ise abartılı ifadelerle Kennedy gibi bir liderin öldürülmesi ile "insanlığın tek umudunun yok edilmek istendiğini" iddia etti.⁷³ Yine, *Milliyet* gazetesinden Cevdet Perin, Kennedy'nin *Yeni Sınır* politikası çerçevesinde ortaya koyduğu vizyonu, Atatürk'ün *Yurtta Sulh Cihanda Sulh* idealine benzeterek onun insanlığa barış umidini aşıladığını dile getirmekteydi.⁷⁴ Bu değerlendirmelerden hareketle, basının dünyada barışın tesis edilmesi hususunda Kennedy'ye ciddi bir misyon yüklediği açıktır. Ve ayrıca, Kennedy'ye atfedilen özellikler dikkate alındığında, karizmatik liderlik olgusunun dış politikada Kennedy üzerinden gerçekleştiği görülmektedir.

Türk basınında suikast sonrası yapılan değerlendirmelerde, halkın Kennedy'ye duyduğu sevgi ön plana çıkarıldı. Nitekim *Tercüman* gazetesinden Ahmet Kabaklı, Kennedy'nin Türk halkı tarafından uzak bir devletin resmi lideri olarak değil adeta *komşunun oğlu, gençlerin ağabeyi, yaşlıların iyi evladı, herkesin dostu* olarak görüldüğünü ve içten bir şekilde sevildiğini iddia etmekteydi.⁷⁵ Yine, *Vatan*'dan Mehmet Kemal, Kennedy'nin Amerikan başkanları içinde en çok sevilen ve popüler başkan olduğunu belirtmekteydi.⁷⁶ Aynı şekilde, Türk-Amerikan ilişkilerine yönelik muhalif tutumuyla bilinen *Forum* dergisindeki bir haberde dâhi Kennedy'nin herkes tarafından benimsendiği ve ölümünün *bir yabancıunun ölümünden ziyade bir yakının veya bir aile ferdinin* ölümü haline geldiği belirtildi.⁷⁷ Bu değerlendirmelerde de görüldüğü üzere, basında ortaya çıkan bu denli duygusal reflekslerin, Kennedy'nin karakterinin ve medyatik olmasının yanı sıra trajik bir olayla hayatını kaybetmesinin de bir sonucu olması muhtemeldir.

⁶⁴Bkz: Ceyhan Atuf Kansu, "Çağdaşım Kennedy", *Vatan*, 5 Aralık 1963, s. 2.; Sami Kohan, "Amerikan Siyasetine Dinamizm Getirmişti", *Milliyet*, 23 Kasım 1963, s. 1.

⁶⁵Vala Nurettin, "Bir Liderin Önemi", *Zafer*, 25 Kasım 1963, s. 3.

⁶⁶Nuri Eren, "Kennedy ve Sonrası", *Milliyet*, 28 Kasım 1963, s. 2.

⁶⁷Tarık Buğra, "Bir Bayrak Yırtar Gibi Kennedy Öldürüldü", *Yeni İstanbul*, 24 Kasım 1963, s. 2.

⁶⁸"Mehmet Reşat, "Kennedy'nin Ardından", *Vatan*, 23 Kasım 1963, s. 1,5.

⁶⁹"Barışsever Dünya Basını Başkan'ın Ölümüne Yanıyor", *Vatan*, 25 Kasım 1963, s. 6; "Hür Dünya O'na Çok Şeyler Borçludur", *Son Havadis*, 24 Kasım 1963, s.1;"Lincoln'dan Kennedy'ye", *Milliyet*, 24 Kasım 1963, s. 1; Şükrü Baban, "Menfur Olduğu Kadar Lüzumsuz", *Yeni Sabah*, 24 Kasım 1963, s. 2.;Çetin Altan, "Bahtsız Kennedy", *Milliyet*, 24 Kasım 1963, s. 2; Faik Suad, "Nasıl Kıydılar Kennedy'ye", *Ulus*, 25 Kasım 1963, s. 1.; Cavit Yamaç, "İnsanlığımın Utanıyorum", *Zafer*, 23 Kasım 1963, s. 1; Fikret Ürgüp, "Kennedy'nin Ölümü", *Cumhuriyet*, 24 Aralık 1963, s. 2; "İnsanlık Büyük Bir Barış Savaşçısını Kaybetti.", *Vatan*, 23 Kasım 1963, s. 6.; Oktay Akbal, "Barış Savaşçısı", *Vatan*, 23 Kasım 1963, s. 1,5.

⁷⁰"Dünya Onu Çok Arayacak", *Hürriyet*, 24 Kasım 1963, s. 5.

⁷¹Esin Talu, "Yirminci Asrın Ayıbı", *Akşam*, 25 Kasım 1963, s.1.;Hikmet Tuna, "Barışın Kurtarıcısı Kennedy", *Zafer*, 27 Kasım 1963, s. 2.

⁷²"Geleceğin Adamı John F. Kennedy", *Forum*, 1 Aralık 1963, C. 16, S. 232, s. 3.

⁷³Sabri Esat Siyavuşgil, "Kennedy'yi Vurdular Ha?", *Yeni Sabah*, 25 Kasım 1963, s. 2.

⁷⁴Cevdet Perin, "Atatürk ve Kennedy", *Milliyet*, 17 Aralık 1964, s. 2.

⁷⁵Ahmet Kabaklı, "Kennedy", *Tercüman*, 25 Kasım 1963, s. 1.

⁷⁶Mehmet Kemal, "Çok Sevilmiş", *Vatan*, 26 Kasım 1963, s. 3.

⁷⁷Kennedy'nin Katli", *Forum*, 1 Aralık 1963, C. 16, S. 232, s. 4.

4- Türk Basınında Kennedy Dönemi Sonrası Türk Amerikan İlişkilerine Dair Değerlendirmeler ve Öngörüler

Türk basınında, sık sık Kennedy sonrası dönemde hem ABD'nin Türkiye'ye yönelik takip edeceği politikalara hem de Soğuk Savaş ikliminin bu suikasttan nasıl etkilenebileceğine dair öngörülere ve değerlendirmelere yer verildi.⁷⁸ Kennedy'den sonrasına dair ele alınan bu değerlendirmelerin genellikle çok fazla iyimser olmadığı görülmektedir. Örneğin *Cumhuriyet* gazetesinden Mehmet Barlas, Kennedy Dönemi'nden itibaren soğuk savaşın ve bloklar arası çatışmanın nispeten azaldığını, fakat Kennedy'den sonra dünyada gelişen olayların bu barış ve huzur ortamına zarar verebileceğini dile getiriyordu.⁷⁹ Yine, *Vatan* gazetesindeki bir haberde Kennedy ile başlayan Amerikan-Sovyet ilişkilerindeki olumlu havanın dağılmasından duyulan endişe dile getiriliyordu.⁸⁰ Aynı şekilde, *Vatan* gazetesi yazarı Aslan Başer ise Kennedy'den sonraki dünyanın geleceğinden çok umutlu olmadığını dile getirmekteydi.⁸¹ Bu bağlamda, basında Kennedy sonrası Türk-Amerikan ilişkilerinin geleceğine dair endişeli bir tutum olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Türk basınında Kennedy'nin başkanlığı döneminde gerçekleştirilen önemli icraatlarına dikkat çekilirken, ondan sonraki dönemde bu kazanımların yitirmeye başlandığına dair değerlendirmeler yer aldı. Örneğin, *Cumhuriyet* gazetesinden Ecvet Güresin, Eisenhower döneminden itibaren yayılmaya başlayan *Çirkin Amerikalı* imajının Kennedy ile birlikte değişmeye başladığını, fakat Johnson yönetiminde Amerikan prestijinin yeniden zarar görmeye başladığını ve Kennedy döneminde elde edilen kazanımların gün geçtikçe yitirildiğini öne sürdü.⁸² *Cumhuriyet* gazetesinden Walter Lippman ise Kennedy'den sonra ABD'nin dış politikada adeta liderlikten vazgeçmiş gibi davrandığını iddia etti.⁸³ Yine *Cumhuriyet* gazetesinden Fahir Armaoğlu, Kennedy sonrası Amerikan politikalarını değerlendirdiği yazısında, ABD dış politikasının Kennedy'den sonra en ufak bir mesafe kat edemeyeceğini iddia etti.⁸⁴ Bu örneklerden hareketle, Kennedy'nin suikastla öldürülmesinin ardından, Türk basınının Amerikan dış politikasına dair öngörülerinin genelde olumsuz olmasının, dış politikada Kennedy'nin barışı önceleyen vizyonuna olan inancın bir tezahürü olduğu ileri sürülebilir.

1961 yılından itibaren öncesine nispetle zenginleşen düşünce iklimi ve buna paralel olarak yeni neşredilmeye başlanan gazete ve dergilerde, Türk-Amerikan ilişkilerine dair daha eleştirel bir bakış açısının geliştiğini görmek mümkündür. Nitekim Türkiye için daha önceden sorun oluşturmadığı düşünülen konular tekrar gündeme alınmaya ve Türk-Amerikan ittifakında Türkiye'nin konumu sorgulanmaya başlamıştı.⁸⁵ Örneğin, *Cumhuriyet* gazetesinden İlhan Selçuk, Kennedy'den sonraki beş yıl içerisinde dış politikadaki değişimi ele aldığı yazısında, Küba Krizi'nde Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı tehdidin boyutlarının yeni anlaşıldığını belirtiyordu. Nitekim yazara göre o dönemde ABD ile SSCB'nin bir savaşa girmesi durumunda Türkiye'nin de kendisini bir dünya savaşının içinde bulması kaçınılmaz olacaktı. Yazar, bu olaydan sonraki beş yıl içerisinde Türk kamuoyunun *gözlerinin açıldığını* ve dış politikada devletlerin milli çıkarlarına göre hareket ettiğinin anlaşıldığı kanaatindeydi.⁸⁶ Bununla birlikte, Türk-Amerikan ilişkilerine yönelik eleştirel bakış açısının, Kennedy Dönemi'nde değil, suikastından sonra gündeme gelmesi dikkat çekicidir.

Türk basınının Kennedy sonrasına yönelik ortaya koyduğu karamsar tablonun yanı sıra, ABD'nin politikalarının genel seyrinde bir değişiklik meydana gelmeyeceği iddiaları da

⁷⁸ "Kennedy'den Sonra Dünyada Neler Oldu", *Vatan*, 24 Kasım 1964, s. 6.; Metin Toker, "Hınç", *Akis*, 30 Kasım 1963, C. 28, S. 492, s. 5.; Naim Tirali, "Kennedy'den Sonrası", *Vatan*, 1 Aralık 1963, s. 1.

⁷⁹ Mehmet Barlas, "Yeniden Soğuk Harbe Mi?", *Cumhuriyet*, 16 Mayıs 1966, s. 3.

⁸⁰ "Kennedy'nin Ölümüyle Amerikan-Sovyet Münasebetlerinde Endişe Duyuluyor", *Vatan*, 24 Kasım 1963, s.3.

⁸¹ Aslan Başer, "Başkan Kennedy", *Vatan*, 26 Kasım 1963, s. 2.

⁸² Ecvet Güresin, "Yanlış Teşhis", *Cumhuriyet*, 5 Ekim 1964, s. 1.

⁸³ Walter Lippman, "İnatçılık Fazilet Değildir", *Cumhuriyet*, 6 Temmuz 1966, s. 3.

⁸⁴ Fahir H. Armaoğlu, "Amerika, Kıbrıs ve Türkiye", *Cumhuriyet*, 20 Nisan 1962, s. 2.

⁸⁵ İbrahim Çamlı, "Türk Dış Politikası Belirli Bir Felsefeye Dayanmalıdır", *Yön*, 20 Kasım 1964, C. 3, S. 86, s. 3.; Mehmet Gönlübol, Haluk Ülman, "Dış Politikamız, Niteliği ve Sorunları", *Milliyet*, 16 Ağustos 1966, s. 5.

⁸⁶ İlhan Selçuk, "Beş Yıl İçinde", *Cumhuriyet*, 16 Haziran 1967, s. 2.

ortaya atılmaktaydı.⁸⁷ Örneğin, *Yeni Sabah*'tan Şükrü Baban, ABD'nin siyasetinin genel hatlarında önemli bir değişiklik meydana gelmeyeceğini fakat kişilere göre bazı usul farklılıklarının yaşanabileceğini ileri sürdü.⁸⁸ Aynı şekilde, *Akis* dergisinde Jale Candan ise Kennedy'nin kendisinden sonra da fikirleri ve inançları ile Amerikan toplumunu bir çatı altında birleştireceği kanaatindeydi.⁸⁹ Yine, *Akis* dergisinden Metin Toker, Kennedy'den sonra Johnson başkanlığındaki ABD'nin *dünya liderliği* görevinde herhangi bir değişiklik olmayacağı kanaatindeydi.⁹⁰ Dolayısıyla basında Kennedy sonrasına yönelik ortaya konulan karamsar tablonun yanı sıra Amerikan politikalarında çok fazla değişiklik olmayacağına dair görüşler de mevcuttu. Fakat Kennedy'den sonra izlenecek dış politikaya yönelik değerlendirmelerde dahi Kennedy'nin kriter alınması, basının kendisine atfettiği önemi gösterir niteliktedir.

Türk basını Türk-Amerikan ilişkilerinin geleceği bakımından Kennedy'den sonra uygulanacak dış yardım konusuna ciddi bir önem atfetmişti.⁹¹ Basında, ABD tarafından Türkiye'ye yapılacak dış yardımın azalacağı yönünde bir beklenti mevcuttu.⁹² Bu beklentinin yanı sıra, Türkiye'de Amerikan karşıtlığının artması ile birlikte yardım konusu sol basında sorgulanmaya başlamıştı.⁹³ Fethi Naci *Yön* dergisinde kaleme aldığı yazısında, Türkiye'nin *yeni sömürgecilik* nüfuz alanına dış yardımlarla itildiğini, gerçekte dış yardımın gelişmiş kapitalist ülkelerin görüşlerini dayattığı ve ülkenin ekonomik bağımsızlığını yok eden bir araç olduğunu iddia ediyordu.⁹⁴ Bu eleştirel bakış açısı oluşmaya başlasa da Kennedy Dönemi'nde, gerek Türk yetkililerde gerekse kamuoyunda ortaya çıkan Türkiye'nin ABD'den yardım beklentisi yadsınamaz bir gerçektir. Nitekim Kennedy'nin Türk kamuoyunda bu derece öne çıkarılmasında, Türkiye'ye yapılan yardımın artacağı ve Türk- Amerikan ilişkilerinin daha da gelişeceği yönündeki beklenti de etkili olmuştu.

Türk basını, Türk-Amerikan ilişkilerinin geleceğine tesir edeceği düşüncesi ile ABD-SSCB ilişkilerine de ciddi bir önem atfetmişti. Bu bağlamda, Amerikan-Sovyet ilişkilerinin geleceği Türk basınında merak konusu olmuş, Kennedy'nin ölümünün iki ülke arasındaki ilişkilerin boyutunu etkileyebileceği yönünde bir kanaat oluşmuştu.⁹⁵ Örneğin, *Akis* dergisindeki bir yazıda, Kennedy'nin ölümünün Doğu ile Batı arasındaki münasebetlerin geleceği konusunda bütün dünyada ciddi bir endişe uyandırdığı belirtiliyordu.⁹⁶ Hatta *Yeni İstanbul*'a göre Kennedy gibi dünya barışını kendine hedef edinen bir liderin kaybı, ABD-SSCB ilişkilerinin geleceği bakımından Moskova'da bile endişe uyandırmıştı.⁹⁷

Basında, Kennedy'den sonra Türk-Amerikan ilişkilerinin geleceğine dair yaklaşımın genellikle olumsuz olduğu görülmektedir. Bunda Kennedy Dönemi'nde olumlu yönde şekillenen Türk-Amerikan ilişkilerinin de önemli bir etkisi olduğu açıktır. Ayrıca, Türk basınında Kennedy'ye barış yanlısı bir konum atfedildiği ve ondan sonraki uluslararası ortama dair bazı endişelerin olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, Türkiye'nin müttefiki olarak gördüğü ABD ile ilişkilerini gözden geçirmesi ve dış politikada yeni arayışlara girmesinin dahi Kennedy'den sonraki döneme tekabül ettiği söylenebilir.

⁸⁷Vecihi Ünal, "Şimdi Ne Olacak", *Akşam*, 25 Kasım 1963, s. 2; Sami Kohen, "Neden, Neden, Neden", *Milliyet*, 26 Kasım 1963, s. 3; Kayhan Sağlam, "Kennedy'den Miras Kalanlar", *Cumhuriyet*, 1 Aralık 1963, s. 3; Metin Toker, "Hınc", *Akis*, 30 Kasım 1963, C. 28, S. 492, s. 5.

⁸⁸Şükrü Baban, "Dallas Sokaklarındaki Dramdan Sonra", *Yeni Sabah*, 26 Kasım 1963, s. 2.

⁸⁹Jale Candan, "Nasıl Seçilmişti", *Akis*, 30 Kasım 1963, C. 28, S. 492, s. 5.

⁹⁰Metin Toker, "Hınc", *Akis*, 30 Kasım 1963, C. 28, S. 492, s. 5.

⁹¹"Yardımanın Amerika açısından Görünüşü", *Milliyet*, 7 Aralık 1963, s. 5; "Amerikan Dış Yardımı 3,6 Milyar Dolar", *Vakit*, 15 Aralık 1963, s. 1.

⁹²"Amerikan Meclisi Düşük Bir Dış Yardım Bütçesi Kabul Etti", *Milliyet*, 7 Aralık 1963, s. 7; "Amerikan Dış Yardımında Yine Kesinti Yapılıyor", *Milliyet*, 15 Aralık 1963, s. 7.

⁹³Yön, 4 Aralık 1964, C. 3, S. 88, s. 11; Doğan Avcıoğlu, "Oyunu Dürüst Oynayalım Yeter", *Yön*, 18 Aralık 1964, C. 3, S. 90, s. 3; "Fethi Naci, "Yabancı Sermaye ve Dış Yardım", *Yön*, 30 Ekim 1964, C. 3, S. 83, s. 12.

⁹⁴Fethi Naci, "Dış Yardım Dedikleri", *Yön*, 9 Ekim 1964, C. 3, S. 80, s. 16.

⁹⁵"Amerikan-Sovyet Münasebetleri Bir Dönüm Noktasında mı?", *Vatan*, 27 Kasım 1963, s. 3.

⁹⁶"Dünyadan Akisler", *Akis*, 30 Kasım 1963, C. 28, S. 492, s. 5.

⁹⁷"Kennedy'nin Ölümü Moskova'da Endişe Uyandırdı", *Yeni İstanbul*, 25 Kasım 1963, s. 1.

Sonuç

Kennedy'nin bir suikast neticesinde öldürülmesi, tüm dünyada olduğu gibi Türk basınında da geniş yankı uyandırdı. Suikasta ve dolayısıyla Kennedy'ye dair Türk kamuoyunun tepkisini yön veren temel etmen, Soğuk Savaş psikolojisiydi. Zira bu dönemde Türk kamuoyunda Sovyet tehdidine karşı ABD ve onun liderliğini üstlendiği Batı Bloku bir "emniyet supabı" olarak görülmekteydi. Yine, bu dönemde Soğuk Savaş ideolojisi düşünce hayatından, dış politikaya pek çok alanda belirleyici unsur olurken, basının bu etkiden uzak olması düşünülemezdi. Buna bir de Kennedy'nin oldukça trajik bir şekilde katledilmesi ve dünya barışına hizmet edeceğine dair genel kanaat eklenince Türk basını, suikasta dair oldukça abartılı boyutlarda haber ve yorumlara ver verdi.

Türk basınında Kennedy'ye dair oluşturulan bu abartılı sayılabilecek imajın arka planında, onun karakterinin, lider kişiliğinin, medyatik olmasının ve Türk-Amerikan ittifakının güçlendirilmesine yönelik söylemlerinin rolü olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Kennedy'nin Türk basınında, barışın savunucusu bir lider olarak görülmesinde ise Kennedy'nin Soğuk Savaşın kabullerini yıkan söylemlerinin ve detant sürecine girilmesinin de önemli bir rolü olması muhtemeldir. Basındaki değerlendirmelerde, Kennedy'den sonraki Türk-Amerikan ilişkilerinin geleceğine dair genellikle olumsuz bir tablo çizilmesinde ise hem Kennedy'ye atfedilen olumlu özelliklerin hem de Türkiye'de artmaya başlayan Amerikan aleyhtarlığının etkili olduğu söylenebilir. Kıbrıs meselesindeki Amerikan tutumunun etkisiyle ilişkilerin gittikçe gerildiği dönemde bile, Türk basınında Kennedy'nin değil ondan sonraki liderlerin ve yöneticilerin eleştirildiği görülmektedir. Bu bağlamda Türkiye'de iç siyasette karşımıza çıkan karizmatik liderlik olgusuna duyulan güvenin, dış politikada Kennedy üzerinden tezahür ettiği ileri sürülebilir.

Türk kamuoyunda Kennedy'ye yönelik geniş bir sempati çemberinin olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Böylesi bir sempatinin diğer Amerikan başkanlarına dönük olarak görülmediği ve muhtemelen görülmeyeceği de bir başka gerçektir. Başkan Kennedy'nin basındaki bu olumlu imajı, Türk-Amerikan ilişkilerinin seyrini dahi etkileyebilecek boyutlara ulaşmıştır. Nitekim Kennedy'yi takdir eden ve ABD'yi dost ve müttefik olarak algılayan kamuoyu, Türk-Amerikan ilişkilerindeki bazı sorunları dâhi görmezden gelme eğilimi içerisine girebilmiştir. Türk-Amerikan ilişkilerinde 1964 sonrası ortaya çıkan krizlerin, üstü örtülü bir şekilde de olsa zemini bu dönemde atılsa da bu olumsuzlukların söz konusu dönemde kamuoyunda hissedilmemesi, bu eğilimi kanıtlar niteliktedir. Bu bağlamda, Türkiye'de basının kamuoyunu bilgilendirme kaygısından ziyade kamuoyunu yönlendirmek şeklinde bir rol oynadığı ve Türk-Amerikan ilişkilerinin seyrinin sağlıklı bir şekilde devam ettiğine inandırma işlevini gördüğü ileri sürülebilir.

Sonuç olarak, Kennedy'nin Türk kamuoyunda bu derece öne çıkarılmasında; dünya konjonktürünün, Soğuk Savaş atmosferinde Türkiye'de ve basında hissedilen Amerikan etkisinin, ABD'nin izlediği halkla ilişkiler politikalarının, Türkiye'deki ABD'ye yakın durma eğiliminin ve elbette ki Kennedy'nin kişisel özelliklerinin ve bir popüler kültür ikonu haline gelmesinin etkisi olduğu söylenebilir.

KAYNAKLAR

Arşivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

John F. Kennedy Presidential Library and Museum (JFKPLM)

Resmi Yayınlar

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi

Kaynak Eserler

Blind, G., Welch, David A., *On the Brink, Americans and Soviets Reexamine the Cuban Missile Crisis*, Hilland Wang, New York 1989.

Brogan, Hugh, *Profiles in Power-Kennedy*, Longman United States 1996.

Bugliosi, Vincent, *Reclaiming History The Assassination of President John F. Kennedy*, Norton and Company, New York 2007.

Corsi, Jeromer, *Who Really Killed Kennedy*, WND Books, Washington 2013.

Crenshaw, Charles A., Hansen, Jens J., Shaw, Gary, *JFK Conspiracy of Silence*, Penguin Books, London 1992.

Dallek, Robert, *An Unfinished Life John F. Kennedy*, Little Brown and Company, New York 2003.

Investigation of the Assassination of President John F. Kennedy, US Printing Office, Washington 1964.

Kennedy, Robert, *In His Own Words-the Unpublished Recollections of the Kennedy Years*, Bantam Books, New York 1988.

Moore, Lance, Craig Roberts, *JFK: The Dead Witnesses*, Consolidated Press Printing, 1995

Past and Present- World Leaders, John F. Kennedy, Chelsea House Publishers New York t.y.

Posner, Gerald, *Case Closed- Lee Harvey Oswald and the Assassination of JFK*, Warner Books, London 1993.

Report of the President's Commission on the Assassination of President John F. Kennedy, United States Government Printing Office, Washington 1964.

Scott, Peter Dale, *Deep Politics and the Death of JFK*, University of California Press, Los Angeles 1993.

Sidey, Hugh, *John F. Kennedy, President*, Fawcett Publication, New York 1964.

Swanson, James L., *the President Has Been Shot*, Scholastic Press, 2013.

Waldran, Lamar, *The Hidden History of the JFK Assassination*, Berkeley 2013.

Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Express

Hürriyet

Milliyet

New York Times

Son Havadis

Times

Ulus

Vakit

Vatan

Washington Post

Yeni İstanbul

Yeni Sabah

Yenigün

Zafer

Dergiler

Akis
Forum
Hayat
Yön

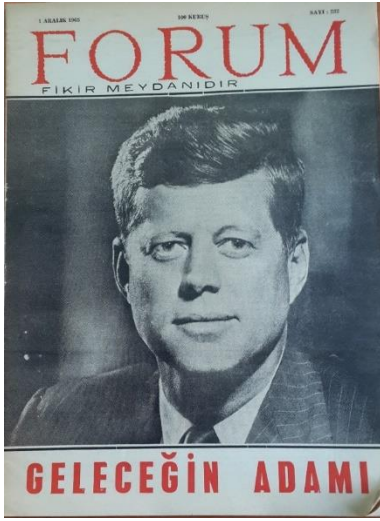
EKLER**EK 1. AKŞAM GAZETESİNİN 23 KASIM 1963 TARİHLİ KENNEDY’NİN SUİKASTA UĞRAMASI İLE İLGİLİ MAÑŞETİ****EK 2. HÜRRIYET GAZETESİNİN 23 KASIM 1963 TARİHLİ KENNEDY’NİN SUİKASTA UĞRAMASI İLE İLGİLİ MAÑŞETİ**

EK 3. YENİ SABAH GAZETESİNİN 23 KASIM 1963 TARİHLİ KENNEDY’NİN SUİKASTA UĞRAMASI İLE İLGİLİ MANŞETİ

EK 4. ZAFER GAZETESİNİN 23 KASIM 1963 TARİHLİ KENNEDY’NİN SUİKASTA UĞRAMASI İLE İLGİLİ MANŞETİ

EK 7. KENNEDY SUİKASTINA DAİR FORUM DERGİSİNİN HABERİ**EK 8. KENNEDY SUİKASTINA DAİR HAYAT DERGİSİNİN HABERİ**